

VÖRÖS CSÍKOK A FOLYÓN

Részlet Lukács Gyula »A sárgaháztól a Vörös csillagig« c. történelmi riportregényéből.

A munkanélkülieket felszippantották a hadiüzemek és az ezredek. A vállalatok kezdtek belátni, hogy a munkahiány egészen komoly kérdés. A fegyház igyekezett e kérdésben kiszolgálni a vállalatokat. Egy ízben valami szállítókivállalat fordult az igazgatósághoz és munkaerőt kért szénkirakodáshoz.

Soha politikai fogoly addig el nem hagyhatta a ház területét. A politikai elítéltek ugyanis csak megőrzés végett voltak ideiglenesen Váccon. A váci fegyintézet tulajdonképpen az Igazságügyminiszter hatáskörébe tartozott, viszont a politikai foglyok felett, talán csak egyedül Magyarországon, a hadügyminiszter honvédbíróságai ítéleztek, s így a politikai elítélteknek tulajdonképpen katonai börtönökben kellett volna ülniük. Tekintettel arra, hogy a katonai büntetőintézetek megteltek, szétosztották az elítélteket az igazságügyminisztérium hatáskörében levő telepeken. Az igazgató nem szívesen vállalta a felelősséget a hadügyminisztériummal szemben az esetleges szökésekért, ezért a politikai elítéltek felett sokkal komolyabb felügyeletet gyakorolt, mint a bűnözők felett. Politikai foglyok soha sem mehetek házonkívül munkára.

A szükség azonban törvényt bont és egy este értesültünk, hogy 40 politikai elítélt kimegy és kirak egy hajórakomány szemet a Dunán. A vállalat ad majd a munkásoknak egy kis kenyérkiegészítőt és ebédre hurkát. Hogy az igazgatóság mit kap, arról nem tudtunk semmit.

Így történt azután, hogy egy reggelen kivonult egy brigád szemet lapátolni, hogy este szénportól feketén jöjjön vissza a házba, a beszívott szabad levegőtől mámorosan. A munka napokig tartott és hetekig tartott utána a mese. Pedig a szabad levegő mindennap csak addig tartott, míg serényen működött a lapát, s alig hiszem, hogy egy is akadt volna közöttünk, aki úgy vélte volna, hogy az életben a szénlapátolás és talicskázás a legpompásabb szórakozás.

A szénlapátolás egyik kis munkása volt Gájin, a tiszamenti szerb fiú. Nem az ő bűne, hogy a magyar nyelvet falujában senki sem beszélte, s így ő sem tanulhatott meg magyarul. A fegyőrök, kik úgy vélték, hogy nem is ember, aki a magyar nyelvet nem beszéli, nagyon sokszor hordták le e fogyatékoságáért és csetniknek, vadrácnak szólították.

Gájint Bácska szülte, a lapátnyel nem volt neki idegén, s mint a többi bácskai törpebirtokos fia, ő sem foglalkozott soha társadalmi problémákkal. Gyermekkorát áthancúrozta a Tisza szíkes partján, ahogy emberré cseperedett, megfogta azt a kapanyelet, mely apja kezéből kiesett és robotolt nyakló nélkül, anélkül: hogy a forradalom gondolata valaha is beépült volna a szívébe. 1941-ben azonban megbuggyant Gájin paraszt vére. A Tisza fényes hátán véres csíkok húzódtak végig, s a haragos víz ki-kidobott partiára egy-egy megcsonkított, vagy szétlőttfejjű hullát, ruhájuk, bocskoruk épen olyan volt, amilyent Gájin viselt, s ha leszállt Bácskára a barna éjjel, Gájin nem mert otthonmaradni, mert kakastollas kísértetek járták a falut. Ahová ezek a kísértetek bekopogtattak, olyan ajtófeltörő módon ott megszünt az éjszakai nyugalom, akét pedig elhurcoltak csendes otthonából, azt másnap a Tisza más falunál vetette ki magából, szétpüfölt fejjel, hogy egy másik Gájin szívét buggyantsa meg néma rémregényével.

Azelőtt is hallotta Gájin, hogy a csendőrségen ronccsá verik a politizáló munkásokat. Haragudott is azokra, akik nem fértek a bőrükbe. **Minek keresik maguknak a bajt, ha nem muszáj! Dolgozzanak serényen és fogják be a szájukat!** A pápa nem győzte mondani a munkásoknak, hogy óvakodjanak a kommunistáktól. Miért nem hallgattak tehát a pápa tanácsaira? Gájin nem gyűlölte a kommunistákat, de viszont különösebben nem is szerette őket. Az ő faluja a kommunistákat csak hírből ismerte és őszinténszólván nem is igen törődött vele, püfölik-e őket a csendőrségen vagy sem. Ha pedig püfölik, az az ő bajuk. Hát talán azért vannak a csendőrök, hogy verjék a kommunistákat!

Az új, kakastollas csendőrök valószínűleg csak annyit tudtak a kommunistákról, mint Gájin maga is. Ezek kommunistának neveztek mindenkit, ki a magyart nem beszélte, s Gájin egy napon észrevette, hogy ő tulajdonképen egy ízig-vérik kommunista faluban cseperedett fel. Így mondták a csendőrök, az új jegyző is, s Gájin kétségbeesett, mikor hallotta, hogy a szomszéd falu papját keresztülyukasztott fejjel, összetört bordákkal találták egy reggel a templom előtt, mert ahogy mondták, az is kommunista volt. Gájinnak bele kellett élnie magát abba, hogy ő is kommunista, s valahogy úgy kezdte képzelni, hogy kétféle ember van: fasiszta és kommunista. A magyarokat a fasisztákhoz sorozta Gájin, a szerbeket a kommunistákhoz. Mikor bátyját elvitte a Tisza, elkeseredésében felhorkant:

— »Jó, ha azt akarjátok, hogy kommunista legyek, leszek kommunista«.

A határban tűz festette vörösre az eget. A bácskai búza nem akart német kenyérgyárakba vándorolni.

Jugoszlávia politikai pártjai, melyek évtizedeken keresztül csalták a tömegeket, siettek a megszállókat meggyőzni, hogy ők igen tisztességes pártok voltak, s ha a megszállók úgy vélik jónak, úgy ők egyszerűen feloszlanak. Nem kell politikai harc, majd gondoskodik mindenről Hitler, Mussolini és Horthy, ők engedeimes szolgák lesznek, parancsoljanak csak az urak. És a Gájinok paraszti esze látta e gyáva páfördulást. A gájinok undorral köpték ki a szájukban összegyülemlt keserű indulatokat.

De mást is láttak. Látták, hogy azok a kommunisták, akik nem pusztultak bele a csendőrség botozásába, akiket nem evett meg börtönpenésze, a falvakat járták és arról beszélnek, hogy megíött a pillanat. Ezek a kommunisták halált hirdettek a megszállókra és egy új Jugoszláviáról beszéltek, olyan Jugoszláviáról, amelyben a nép maga fog uralkodni, olyanról, melyben nem lesz joga zabálni annak, aki nem dolgozik.

Gájin megtalálta a helyét a frontban. Mikor a hadbírók feltették neki a kérdést, kommunistának vallja-e magát, karakánul vágta a szemükbe: — »Igen«.

Azokban a napokban sokan voltak az ilyen Gájinok.

A fegyházban Gájin csodálatos jelenséget tapasztalt. Észrevette, hogy nemcsak szerb kommunisták vannak, hanem magyarok is. Csodálta, hogy ezek nem hívták őt vadrácnak, hanem igyekeztek kedvesek lenni hozzá, sőt néha egész súlyos fegyelmi büntetésnek tették ki magukat, hogy segíthessenek rajta.

És Gájin, »a vadrác« észrevette, hogy nem nyelvre épülnek a frontok, hanem közös érdekekre, közös könnyekre, közös nyomorúságra.

Ha a fegyőrök azt mondták »te koszos vadrác«, mosolygott és kezet nyujtott valamelyik magyar fegyveres társának. Megosztotta megalázta-

tását egy magyarral. Nem mesterkéeltségből, hanem őszinte tiszta szívből. Szenet lapátolva a hajón, csodálatos indulatok lepték meg. Szeme előtt közömbösen kékllett a Duna, a Duna, mely pár kilométer után felveszi a Tiszát, a Tiszát, mely felvette az ő fél faluját, az apját, aki sohasem politizált, néniét, ki egy éjszakára szállást adott a partizánoknak, a leányt, akinek olyan sajtáságosan barna szemei voltak és akit ő feleségül akart venni. Úgy tünt fel neki, hogy most a Dunán úsznak véres csikok és zavaros vízen csonka hullák siklanak.

Szemei megnedvesedtek és otthon érezte magát, otthon, ahol most borzalom az úr, otthon, ahol patakokban folynak a könnyek. Szinte hallotta faluja kétségbeesett rimánkodását.

Kis zöld lélekvesztő indult el a tulsó partról, gyakorlatlan evezős hajította, a víz sodra elkapta és csakhamar a folyam közepére sodorta, ahol nehezen küzdött a hullámokkal.

Gájin képzelődött és a nagy folyam, mintha ezt észre is vette volna. Mintha vissza akarta volna adni ennek a kis parasztfiúnak faluját, szülőföldjét abban az alakban, ahogy az azt felizgatott képzetében megrajzolta. — És megjátszotta torz játékát, hogy ne csak lásson, halljon is a képzelődő. Gonoszakarató hullám vetette magát a kis zöld ladikocská alá és a következő percben végigsírta a vízen egy rimánkodó gyermekhang:

»Segítség, segítség!«.

Lehetséges, hogy képzelődne?

A Duna közepén elmerül a felborult csónak és ott, ahova október derekán beúszni az örültséggel jelent egyet, élethalálharcot vív egy lány az akaratos folyóval, Fegyvere a hangja. Gájin ismeri ezt a kétségbeesett hangot, sokszor hallott a Tiszáról ilyesmit 1941 nyarán. Akkor szerbül esdett segítségért a hang, talán a nővére hangja. Már megtanulta, hogy nem a nyelve teszi azt és megszerette a jóindulatú magyarokat. Jó úszó volt, hiszen a Tiszán nevelkedett. A korláthoz ugrott. A fegyőr lekapta válláról fegyverét, de ő nem gondolt a golyóra. Merész ívben ugrik a Dunába. Fegyveruhája megtelik vízzel és húzza a mélybe, de ő úszik az ismeretlen lány életéért. A fegyőrnek leesik az álla. A szerb közeledik a magyarhoz, hogy megmentse. A Duna ragaszkodik a lányhoz, az már feladja a harcot. Gájin nem! Úgyesen karolja fel a fuldoklót és úszik vele a vízfolyással, majd messze-messze a hajótól kihozza a partra. A lány magánkívül van. Gájin leteszi a partra, lefonja a lány karját a nyakáról, magyar kart a szerb nyakról. Jönnek a fegyőrök és Gájint elvezetik. A lány miután az új segítők »megmentik«, nem tud köszönetet mondani életéért a fegyencnek, talán ma sem tudja ki hozta ki a hullámsírból.

Mi azonban tudtuk, s nemcsak mi, hanem az egész fegyház. Csak Vác polgársága nem vehetett róla tudomást. Magyarország népének csak egyet volt szabad tudnia a szerbekről; azt, hogy azok hallani sem akarnak az »új Európa« kulturájáról. A szerbek ezt nem is tagadják. Az a kultúra, mely 1941 derekán Bácskára szakadt, nem kellett a szerbeknek.

Úgy mondták a fegyőrök, hogy Gájin áldozatkészségéért majd megfelelő elismerést kap. Akik ismerték a magyar kormányzati rendszert, csak mosolyogtak azon, mit kap majd Gájin.

Ő persze nem is várt elismerést. Sokat tanult a fegyházban és tudta, hogy nevetséges az az áldozat, amelyet elismerésért hoznak. Az igazi harcos azért áldoz, hogy készségével a mögötte állóknak jó példát adjon, azért áldoz, hogy az emberek kövessék.